

ХАРАКТЕРИСТИКА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті досліджується регулювання протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність на прикладі деяких постсоціалістичних країн. На основі проведеного порівняльно-правового дослідження пропонується ряд доповнень до ст. 304 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: неповнолітні, злочини проти моральності, захист морального розвитку неповнолітніх, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, порівняльне право, кримінальна відповідальність, права і свободи громадян.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Молодіжна злочинність потребує підвищеної уваги суспільства. Адже йдеться про злочинну поведінку осіб, які перебувають на стадії формування особистості. Разом з тим несформованість емоційної сфери зумовлює більшу чутливість до заходів протидії злочинності. Злочинність серед неповнолітніх є «резервом» дорослої злочинності, а організація і проведення ефективної політики, спрямованої на протидію злочинності неповнолітніх, забезпечує зниження злочинності дорослих осіб.

Саме на зниження рівня злочинності серед як неповнолітніх, так і дорослих направлена ст. 304 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Аналізу останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділенню невирішених частин загальної проблеми, присвячується ця стаття.

Вагомий внесок у дослідження проблем кримінальної відповідальності за ці порушення зробили Ю. Антонян, Ф. Бурчак, В. Дзундза, О. Костенко, Л. Кривоченко, В. Кузнецов, В. Ломако, П. Матишевський, В. Навроцький, В. Сташис, В. Тацій, І. Топольскова, М. Хавронюк, В. Шакун, Н. Шевченко, С. Яценко та інші.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Метою даної статті є дослідження на основі вивчення теоретичних та нормативних матеріалів різних поглядів на втягнення неповнолітніх у вчинення злочину у країнах, які історично тривалий час розвивались в рамках соціалістичної правової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є типовим злочином для більшості пострадянських країн та країн колишнього «соціалістичного табору». Слід відмітити, що даний злочин передбачений як в кримінальних кодексах країн, які наразі є членами ЄС (наприклад, Литва), так і в колишніх республіках СРСР (наприклад, Киргизія). Це дає підстави вважати, що дана правова норма є об'єктивно необхідною в суспільстві і не залежить від політичної ситуації, в якій вона виникла, та культурних традицій.

На сучасному етапі ст. 304 КК України передбачає відповідальність за «втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми». Даний злочин передбачено Розділом XII КК України «Злочини проти громадського порядку та моральності».

КК Російської Федерації за подібну антиправну поведінку передбачає відповідальність в ст. ст. 150 і 151 КК [1, с. 51-52]. Зокрема, в ст. 151 передбачено відповідальність за втягнення неповнолітнього в систематичне вживання спиртних напоїв, одурманюючих речовин, в заняття бродяжництвом чи жебрацтвом, вчинене особою, яка досягла 18-річного віку. У ст. 150 передбачено відповідальність за втягнення неповнолітнього у вчинення злочину, якою передбачено відповідальність за «втягнення неповнолітнього у вчинення злочину шляхом обіцянок, обману, погроз чи іншим способом вчинене особою, яка досягла 18-ти річного віку».

КК Грузії передбачає в ч.1 ст.171 [2, с. 208-209] відповідальність за втягнення неповнолітнього у проституцію або інші сексуальні збочення, або його схиляння до жебрацтва або іншого антигромадського діяння, а в ч.2 ст. 171 – за втягнення неповнолітнього у немедичне вжи-

вання одурманюючих засобів або наркотичних речовин.

КК Литви в ст. 159 [3, с. 262] передбачає кримінальну відповідальність для того, хто «переконанням, проханням, підкупом, погрозою чи обманом втягнув неповнолітнього в злочинне діяння», ст. 160 передбачає відповідальність за втягнення неповнолітнього у вживання ліків та інших засобів, які є одурманюючими; ч. 1 ст. 161- за втягнення неповнолітнього у пияцтво, а ч. 2 ст. 161- за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння.

КК Киргизії в ст. 156 [4, с. 168] передбачає відповідальність за «втягнення неповнолітнього у вчинення злочину шляхом обіцянок, обману, погроз чи іншим способом, вчинене особою, яка досягла 18-ти річного віку», в ст. 157 «втягнення неповнолітньої особи в пияцтво, вживання наркотичних засобів чи інших одурманюючих речовин без призначення лікаря, проституцію, бродяжництво чи жебрацтво, вчинення сексуальних дій, а рівно і дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів чи предметів порнографічного характеру, вчинене особою, яка досягла 18 років».

КК Білорусії в ст. 172 [5, с. 78] передбачає відповідальність за втягнення особою, яка досягла 18-ти річного віку завідомо неповнолітнього у вчинення злочину шляхом обіцянок, обману чи іншим способом, ст. 173 за втягнення особою, яка досягла 18-ти річного віку завідомо неповнолітнього у систематичне немедичне вживання сильнодіючих чи інших одурманюючих засобів, або в проституцію, або в бродяжництво чи жебрацтво, або у вчинення дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів чи предметів порнографічного характеру.

Як бачимо, в КК Російської Федерації, Киргизії, Білорусії справедливо наголошено на тому, що особа, яка втягує неповнолітнього у вчинення зазначених дій, має досягти 18-ти років. В Україні дане положення обґрунтовується лише на рівні Постанови Пленуму Верховного суду «Про застосування законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27.02.2004 № 2, що не є достатнім регулюванням. Тому можливо доцільним було б Україні перейняти цей досвід і закріпити зазначене положення на нормативному рівні.

Крім того, в КК Російської Федерації, Киргизії, Білорусії, передбачається відповідальність за втягнення неповнолітнього у «...вчинення злочину», а в Україні – у «злочинну діяльність». Вважаємо, що в Україні варто перейняти цей

досвід, та замінити відповідне формулювання «злочинна діяльність» на «вчинення злочину». Ця необхідність викликана також тим, що термінологія Особливої частини КК України має в цілому відповідати термінології Загальної частини КК України. В Загальній частині КК України дається визначення злочину, повторності злочинів, сукупності злочинів та рецидиву, разом з тим, в Загальній частині КК України немає згадок про «злочинну діяльність». У розділі XI КК України, в ч.1 ст. 70 зазначено, що «при сукупності злочинів суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожен злочин окремо, визначає остаточне покарання...». Така постановка дозволяє стверджувати, що законодавець в Україні в цілому просувається шляхом індивідуалізації злочинів. Вважаємо цю тенденцію цілком правильною, оскільки вчинення навіть одного злочину є суспільно небезпечним. Тому вважаємо, що термін «злочинна діяльність» у ст. 304 КК потрібно замінити на «вчинення злочину». Тим більше, що така ж тенденція прослідковується і на практиці.

Неоднозначним можна вважати і акцент на способи втягнення неповнолітніх у вчинення злочину, зроблений у зарубіжному законодавстві. Дослідники, щодо способів втягнення неповнолітніх в антисоціальну поведінку висловлюють пропозиції щодо включення докладнішого переліку способів вчинення даного злочину у диспозицію ст. 304 КК України. Натомість інші автори, зокрема В. В. Дзундза [6, с. 6] вважають, що в такому доповненні ст. 304 КК України немає необхідності, оскільки передбачити усі способи втягнення в тексті статті неможливо, у будь-якому випадку слід буде вказувати лише деякі з них і закінчувати їх перелік фразою «або іншим способом».

З огляду на міжнародний досвід, доцільним виглядає виділення в окремих статтях втягнення неповнолітнього у вчинення злочину та у вчинення антигромадського діяння. Також неоднозначно вирішується питання про необхідність поділу норми, передбаченої ст. 304 КК України на дві. Так, В. В. Дзундза вважає, що наявність спеціальних норм про кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх в антисоціальну поведінку, особливо тих норм, що передбачаються в якості кваліфікуючих ознак деяких складів злочинів, в науковому плані вбачається досить спірною і необґрунтованою, а в практичному плані – недоцільною. Ці спеціальні норми є недосконалими і суперечливими, тому необхідно виключити їх з Кримінального кодексу України, а їх ознаки сконцентрувати у загальній

нормі – ст. 304 КК України, що дозволить набути законові точності, логічної завершеності й безпробільності. [6, с. 6-7]. Разом з тим, існує протилежна думка, прибічниками якої є В. В. Кузнецов [7, с. 151] Л. С. Кучанська [8, с. 10] та інші вчені. Дані дослідники вважають, що беручи до уваги аналіз відповідних норм зарубіжних країн, та порівнявши їх зі ст. 304 КК України, доцільним видається поділ відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпечності, тому що втягнення неповнолітнього у вчинення злочину є значно небезпечнішим, аніж втягнення неповнолітнього в іншу антигромадську діяльність [7, с. 34].

Водночас, до антигромадських діянь, у які відбувається втягнення, різні країни відносять досить різноманітні посягання. Зупинимось на цьому аспекті докладніше. В Україні антигромадськими діями є пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми; в Російській Федерації – систематичне вживання спиртних напоїв, одурманюючих речовин, заняття бродяжництвом чи жебрацтвом; в Грузії – проституція або інші сексуальні збочення, схиляння до жебрацтва або іншого антигромадського діяння (тобто невичерпний перелік); у Литві окремим статтями виділено відповідальність за втягнення неповнолітнього у вживання ліків та інших засобів, які є одурманюючими та втягнення неповнолітнього у пияцтво; в Киргизії – пияцтво, вживання наркотичних засобів чи інших одурманливих речовин без призначення лікаря, проституцію, бродяжництво чи жебрацтво, вчинення сексуальних дій, а рівно і дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів чи предметів порнографічного характеру; у Білорусії – за систематичне немедичне вживання сильнодіючих чи інших одурманливих засобів, або в проституцію, або в бродяжництво чи жебрацтво, або у вчинення дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів чи предметів порнографічного характеру. Серед аналізованих КК тільки в Україні передбачено кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у заняття азартними іграми.

У всіх аналізованих КК України перелік антигромадських діянь дуже різний. В КК на рівні інших статей також передбачено посилену відповідальність за втягнення неповнолітнього у вживання ліків та інших засобів, які є одурманюючими, проституцію, вчинення сексуальних дій, а рівно і дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів чи предметів порнографічного характеру, однак групування всіх зазначених посягань в одній статті викликає ряд суперечностей. Вважаємо, що в Україні не варто групувати втяг-

нення неповнолітнього у вживання ліків та інших засобів, проституцію, вчинення дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів чи предметів порнографічного характеру на рівні злочину «втягнення у антигромадські дії», оскільки в цьому випадку зазначені дії є небезпечними як для дітей, так і для дорослих, і включення вчинення даних дій щодо неповнолітнього до кваліфікованих видів злочину виглядає більш доцільним.

Вважаємо, що доцільно закріпити положення, що особа, яка втягує неповнолітнього у вчинення зазначених дій, має досягти 18-ти років.

Відповідальність має наставати за втягнення неповнолітнього у «...вчинення злочину».

Доцільним виглядає виділення окремими статтями втягнення неповнолітнього у вчинення злочину та у вчинення антигромадського діяння.

Література

1. Уголовный кодекс Российской Федерации. Принят Государственной Думой 24 мая 1996 г. – М. : Инфра-М, 2007. – 192 с.

2. Уголовный кодекс Грузии : введен в действие с 1 июня 2000 г. с изм. и доп. на 1 декабря 2001 г. / [И. Меринджанашвили, З. К. Бигвава, О. Гамкрелидзе, В. И. Михайлов]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 407 с.

3. Уголовный кодекс Литовской республики : утв. законом № VIII-1968 г. 26 сентября 2000 г. / [В. П. Казанскене, В. Павилонис, В. Павилонис, Н. И. Мацнев]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 468 с.

4. Уголовный кодекс Кыргызской Республики : принят Законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 18 сентября 1997 г. [А. П. Стуканов, П. Ю. Константинов]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 350 с.

5. Уголовный кодекс Республики Беларусь : принят Палатой представителей 2 июня 1999 г. – Минск : Право и экономика, 2000. – 188 с.

6. Дзундза В.В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.В. Дзундза. – Х., – 2005. – 15 с.

7. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності: Практич. посібник / В.В. Кузнецов. – К.: Вид. Паливода А. В., 2007. – 160 с.

8. Кучанська Л.С. Поняття та система злочинів проти моральності в кримінальному праві України : дис. на здобуття наук. ступеня канд.

юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Кучанська Л. С. – О., 2007. – 212 с.

Н.А. Семчук

В статье исследуются регулирование противодействия вовлечению несовершеннолетних в преступную деятельность на примере некоторых постсоциалистических стран. На основании проведенного сравнительно-правового исследования предлагается ряд дополнений к статье 304 Уголовного кодекса Украины.

N. Semchuk

In the article, the author analyses the regulation of the counteraction against the retraction of minors to the criminal activity by the example of some post socialistic states. On the basis of the comparative-legal analyze it sets the number of additions to the article 304 of Criminal Code of Ukraine.